

«Դժայրս աշտարակի պարսպին, զՄիւ-
քեարն վարսել կհրամայէր Արամ. իսկ Ար-
շակունեաց բազմամարդութեան ժամա-
նակ քաղաքն էր ի ստորոտս բլրոյն արեւե-
լեան հարաւէն դէպ յարեմուտս անարա-
ծուած, ընդ որ Արաօխ կանցանէր, մինչ
ի հիւսիսային արեմտեան բազուկը կիր-
կառէր, որ կհայի արդարեւ ուղղակի Ա-
րուսեղակերտի և Արուսեղաշատի վրայ
յարեմտից, ուր փոխադրեց Արուսեղ
արքունիքը թէ գետի տեղափոխութեան
համար, և թէ պատերազմի յարմար ա-
պաստանի համարելով:

Այս բազկի առաջարկում է ուխտա-
տեղին Սուրբ Գաւթի, զոր կյիշատակէ
հայհաթունեան յԲ. հատոր եր. 30,
ուր և հիմունք կերեւին շինուածոյ հնոյ
քաղաքին, որոյ համար յառաջ գրեցինք:

ԱՐԷԼ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

ՏԻՐԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Ենթանօր հարեւադէր Ժ. ԵՂԵԱՐՄԱՆ.

Տիրան վարդապետ անծանօթ էր ազ-
դին մատենագրաց կարգը. ուստի և նորա
հեղինակութիւնները աւելի անծանօթ
ազգիս զրականութեան մէջ:

Սորա նշանակեալ հեղինակութիւնը
որ ի ներքոյ, կայ սուրբ Աթոռոյս գրա-
տանը, և մի քանի օրինակներ են, որպէս
և կյիշատակուի ի ցանկս նիւթոց ճա-
ռընարաց անդ:

Ուրիշ ժամանակ պատահեալ իսկնեանը
սուրբ Աթոռոյ գրատան վրայ ընդարձակ
տեղեկութիւն տալ հանդերձ քանի մի

ձեռագրաց ծանօթութեամբ. իսկ աստ
Տիրան վարդապետի վրայ ինչ ինչ դրքերէ
սուած ծանօթութիւններս մի առ մի կը
նշանակեմք հանդերձ նորա մատենագրու-
թեան վրայ մեր գրած ծանօթութիւն
հերով, որ ժամանակաւ յառաջ գրած
եմք զբարաւ ըստ այոմ:

«Ի խնդիր են յազգիս միշտ արդիւնաւոր
վստակք զրականութեան նախնեաց մե-
րոց հարց. որովք լուսաւորութեան աղ-
դին հիմն եղաւ ի Նուսաւորչացն մերոց
Թարգմանչաց, և որ յետ նոցին ի նոյն
հետեւողաց՝ յիմաստից նոցին զարգաց-
մունս, մանաւանդ որ յոսկիդէն գրչաց
երջանիկ մատենագրաց ազգիս անկորուստ
մեզ հասին: Տինա և որոց անգիւտ ցարդ
մնացեալ անմատոյց ի բանասիրաց յան-
կիւնս ուրեք մերոց հայրենեաց, նոցին ա-
նուամբն և եթ ճոխտնայաք:

Յայգպիսեաց են սակի և այնոքիկ, որոց
հազուադիւտ գաղափարք միամտութեամբ
աղաւնւոյ աւանդեալ ի մերայնոց յազգա-
յինս զրականութեան նենգողացն ի ձե-
ռոյ, ի խոյզ և ի խնդիրն լինել նոցա,
ցորչափ նոցին տալագրութեամբն յղփա-
նան, որք գրաւոր հարստութիւնքն են
ազգիս, նոյնչափ և զազգս մեր նախադեմ
իրրու չղիտողս ոմանս յարգ և զարժէք
յիշատակաց հայրենի հարստութեանց.
և այս հաւասարակշիռ հատուցմունք նո-
ցա այդ այդ երախտագէտ սրտից առ ի
նոցանէ՝ ի արիտուր փոխարինի մերոց բա-
րեւիրացն ձեռնտուութեանց բարեպաշ-
տական դիտումք յանմահութիւն գործոց
ի վայելս ազգիս:

Իայց գիտէ աշխարհ, թէ Հոյք չեն
անդրագէտք և անմեծարութք նախնեացն

Թղթոց, այլ որք նշխարելին նենդողաց զյիշատակս ինչ գրաւոր հնութեանց, եւանդ էր այն ազգաւէր ոգւոյ վասն ազգի օգտին նուիրեալ. բայց իբրեւ դրոցին մեր և համազգայինն ի մէջ օժանդակեալ գործափն, զգործ նոյն՝ յանգրապիտութիւն մեզ ի վեր երեւցոյց, բացաւ և առաջատա նենդութեանն. և ահա յայն վայրկեան զառաջինն ազգական ոգւով հայրենասիրութեան ազգասէրքն մեր ի ցոյցս մեծարանաց նախնեացն մատենադրութեանց, Թող զանցեալսն առաջինս՝ տօնին մուծին ի տիպ երէկ և այսօր զԱբէսս, եպիսկոպոսի պատմագրութիւն և Տանն Արծրունեաց զԹովմային Արծրունաց, որպէս զի մի ևս անկցին այնոքիկ զաւողացն ի ձեռն. որոց մատենանք ոսկեզօծելովքն եղիւօք ակնորժակս գրասիրաց մանկուոյն զարթուցեալ, զգանձս ազգիս նման աղբեր գանձնն ի մթեր, և զի հայրենասիրացն այնոցիկ ծաշակ մատուցեալ ազգայնոց ազգային մատենագրութեան, յուսանցին և ակնկալեացն հասանել մերոյ ազգիս գրատպութեամբք, ըստ որոյ գուցէ և ընտիր և հազուագիւտ գաղափար դրոց մնացեալ աակաւին ի ձեռադիրս՝ յանապատս և ի վանօրոյս ազգիս, ոչ անխնամ անպահովեացն յայսմ հեռէ յուսով տպագրութեանց համազգային ձեռնտուութեամբք:

Մատենադրութիւն Տիրանայ վարդապետի՝ է պատասխանի հարցմանց Թաղաւորացն Աղուանից Արանբոսէի և Փիպէի. գործ գորով սորա մի յընտիր մատենադրութեանց նախնեաց, է շարայարեալ յոճ միջին դարու, որպէս Թուր, առ ժամանակօք երջանկայիշատակ չայրապն-

ասց Յովհաննու Օճնցւոյ և Յովհաննու Ղրաւսխանակերտցւոյ՝ և այլոց սոցին ժամանակակցաց. համառօտադիր լուսաբանութիւն մթին և խորհրդական տեղեաց չին և Վոր Ատակարանաց Ճ'ԾԻ պարբերութեամբ ի ստեղծագործութիւն աշխարհի մինչև ցլամբարձումն Տեառն՝ հանդերձ յառաջարան Թղթով՝ առ նոյն Թաղաւորսն Աղուանից. յորոց հայցուածոցն հարցմանց՝ ստիպեալ է գրել սուրբ վարդապետն ըստ իւրումն վկայութեան, որպէս տեսցի ի յառաջարանին:

Յանկալի էր յոյժ, եթէ և զհարցմունքս թագաւորացն կից ընդ պատասխանեաց գնէր սուրբ վարդապետն. մի՞ զի վասն կարեւոր իրաց լինելով խնդիրքն՝ գրասէր ոգւոց նոցին եղձ ծանօթ լինէին յեռագայիցս. և միւս՝ զի ի նոցունց հարցմանցն բանից՝ իցէ թէ կարողանայաք հաւաստել զժամանակ մատենագրելոյ հեղինակին զայս գործ. ըստ որում օրինակն մեր չունի զթուական գրչութեան, և ոչ իսկ ձեռագիր մատենան, յորմէ արտագրեցաք, ուր թէ և այլուր չգտաւ, որպէս ստացաք՝ օրինակ այսր մատենի, որով գէթ գիւրին լինէր մեզ և ամենայն գրասիրաց առնուլ ծանօթութիւն զհեղինակէն, թէ յորում ժամանակի և յոր վանաց վարդապետ լեալ իցէ. զի Տիրանանուն վարդապետ ի կարգս մատենագրաց ազգիս չյիշատակէ և Միքայէլ եպիսկոպոս Սաղանդեան, որ չայոց Ալկեղեցւոյն մատենագրաց անուանս ժողովեաց ի գաւաղան յառաջին դարէ անտի քրիստոնէութեան մինչև 919-րդ դար:

Միայն տեղի տպաստանի ունիմք ի գիւտ ժամանակի գրչութեան մատենիս՝

զՄովսէս Ազգանկատուացի զսամադիր
Աղուանից. որ ի քսաներորդ երրորդ դը-
լուխ մատենին Ք. հատորոյ, յազգահա-
մարս թագաւորաց տանն Աղուանից յի-
շատակէ միայն զԱտրնեբսէհ որդի Սահլի,
որ ի Տոհակայ՝ Տէր Սիւնեաց, «որոյ
ասէ, բռնադրօսութեամբ կաշեալ էր ըզ-
գաւառն Վեղամայ», 1:

Ատրնեբսէհիս այսմիկ որդիքն՝ Վրիգոր
և Աբուսէթ, որ և թոռն որ ի Վրիգորոյ՝
Սահակ Աւետարան կոչեցեալ, աներ երկա-
թըն Աշոտոյ՝ այր քաջ. — իսկ Փիպէ ոչ
անդ ի կարգս Աղուանիցն թագաւորաց,
այլ Փիլիպպէ կայ անուն թոռին յիշեալս
Ատրնեբսէհի՝ որդի Սահակայ. որ և որդի
միւս էր նոյնպէս Ատրնեբսէհ. — ի թէ հա-
ւանիմք ուղիղ դատման, թէ յանդրագետ
զրչաց յաւաւեալ իցէ Փիլիպպէդ անուն
ի Փիպէ, յայնժամ հաւատեալ գտանիմք
զստեղծութիւն իրից առ ժամանակօք
թագաւորին Քաղրատունեաց Աշիւթն
Աշոտոյ, այս ինքն զժամանակ կենաց Տի-
րանայ վարդապետի, և խնդիր հայցուա-
ծոց երկուց եղբարցն՝ ժառանգաց թա-
ղաւորութեան Աղուանից, ինորին Տիրա-
նայ: — Յայլում պատահի ապացիւ և զա-
ռաւելն քան զայս ծանօթութիւն ի վերաց
արքայսրդւոցս, որոց երեւի ի դահլայքացա-
կան ամբարձեալ, երբ բանք իցեն մեզ ըզ-
Մովսէսի զԱղուանից պատմադրութենէն:
Աորոյ գրուածոյ ևս հանդիպեցաք ի
ձեռագիրս յաւուրս յայտոսիկ, յորում
ընծայի և այլ հնդինակութիւն — Հաւա-
տոյ թուղթ անուամբ՝ Տիրանայ վարդա-
պետի. զոր ընդ մերոյ վերնոյն Տիրանայ՝
համարիմք նոյն: ,

«Ընկալեալ զհրամանս և զխնդիրս ձեր
յոյժ փութով և յաւեժ ըղձալի փափա-
գանօք ուրախ եղաք ի սմա իբրեւ ի պար-
գես և ի ձիրս երկնառաքս *), և որպէս ի
հունձս կամ ի զգօնութեան ստացեալ
ղաւեթիս բարեաց ի հռչակստանէ և ի հա-
ւանիմքն կարօտելոյ, զի անչափ անբու-
խմաստութեամբ և զանազան ընտրողու-
թեամբ շարայարեալ էին յոճ բաւ կոր-
դի զրեալքս առ ի ձէնք, ,

«Աստանօր օրհնեմք և քովեմք, և զոհա-
նամ և շնորհ ունիմք Տիառն իմոյ Յիսուսի
Վրիստոսի և շօր նորա բարեբարի. որ ի
ժամու այնչափ վտանգից և մրկաց փքա-
ցելոց և ի կուտակս տլաց լեռնացելոց յա-
րուցելոց զկնի, մի զմիւսոյ հետազօտեալ
բանիքս այսօքիւք վերստին երկրորդեալ
միսթարէք, և յուսովն զուարճանայք,
արծարծեալ իբրեւ շեղջիւք աստուած-
պաշտութեամբ անպեղեալ, յորում գը-
րեալն է Վրդիւնոս ասէ, բազում արագէ,
զի ի ձեռն այսպիսի հարցեանց և խնդրոյ
լուսաւորին միտք իբրեւ վճիռ օդ, և խնդրէ
զերբ իկից և զօն արիւք գնացուքն, և
տէր շատ է ինձ, շատ է ինձ յիշատակ վրա-
նացն Արդարու, և վկայ այժմ ասելն, զի
պատուիրանք նորա լոյս են, զի Տէր մեր
ահա ասէ, քննեցէք. զի կոյր է ասէ, որ
ոչ զիտէ զզիր. ասէր զպատուիրանս քո
սիրելի. ասէր ողորմութեամբ քով լուր
ինձ, քան զոպապիտն ասաց հրամանն սի-
րել զնա, և արկ ասէ, ի պարանոց քո,
զի լաւ է ասէ, զվաճառն զայն գտանել. որ
զառաջնորդութիւն ասէ, խնդրէ, ի միս

(*) Ընթերցուածք բնագրին ունէր աստ և
որպէս որք բաժանեն զՍ.

առջե՛ղ առաջիկա և զբանս խորինս: Ըստ Պետ-
րոսի տալ նմա ում պիտոյ իցէ. զիտես
ասէ, զգիրս սուրբս, որ կարող են միտ-
թարեւ. գրեալ է, բազումք անանց գրոց
ընտրողութեան ձգնեալք, ոչինչ օգտե-
ցան. զի ասացին սուրբ հարքն, ամենայն
առաքինութեան զտգիտութիւն, որոշու-
թեամբ խաղասցուք, ապա գնասցուք ըն-
թացցուք անդրէն յո՞՞՞՞ կարգի հարց-
մանցն ձերոց, զոր հանդերձեալ է մեր ար-
կանել ճառս և լուծմունս ի վերայ նոցա: ,,

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՄԻ ԲԱՆԻ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԵՒՆՔ

ՄԵՐ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆ ՎԵՐԱՅ.

Արկար ժամանակ է, որ գիշեր և ցերեկ
սնդադար խիղճս տանջում և ստիպում
է ինձ, մեր հոգեւորականութեան վերայ
ձիշտ նկատողութիւն անելով, հանել ի
լոյս ճշմարտութիւնը, որն որ մի քանի նո-
րահաս մտքերից հալածվում է, և խնդրել
ձեզ, որ դուք ևս գործակից լինելով ինձ,
ձեր պատուական Մարտաւ լրագրի մի ան-
կիւնում տեղի տալ սորա:

Փորձը արդէն հաստատում է, որ իւ-
րաքանչիւր արհեստականք ունենում են
իւրեանց մէջ թէ յայտնի և թէ ծածուկ
ատելութիւն, ծագուած զանազան պատ-
ճառներից. իսկ մի քանի աշխարհականաց
գէպ ի հոգեւորականութիւն ատելու-
թիւն ունենալն զարմացնում է ինձ, որ
սոքա փոխանակ միմեանց հետ սիրոյ և
կատարեալ հոգեւոր միութեան՝ սկսում

են ատելով ատել մեր խնկիւն հոգեւորա-
կանքը:

Օրինակի համար, եթէ սոքա (աշ-
խարհականք) մի անարգ և ագէտ հոգեւո-
րականի մէջ՝ մի մասնաւոր յանցանք են
նկատու, խնդրէ ոչ միայն փոզոցներում,
հրապարակներում, այլ նա և լրագրի-
ների մէջ, զանազան ազգերի առաջ և
արձանացներով այդ յանցանքը, արտա-
րակում են ոչ միայն յանցաւորին, այլ
ընդհանուր հոգեւորականութեան, պա-
հանջելով զոցանից կատարեալ իմաս-
տութիւն, կատարեալ սրբութիւն և մի-
անգամայն հրեշտակային վարք, վասն զի
հոգեւորական էն. իսկ իւրեանց ամենամեծ
պահանջութիւնները և յանցա՛րքը ծած-
կելով զրուանի տակ՝ համարում են նե-
րիւն, վասն զի աշխարհական էն:

Պարզ է, որ այսպիսի պահանջը մի
քանի մարդոց ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի
ատելութեան ոգի ծագուած ինքնաբերա-
նիւնից, վասն զի այդպիսիք ինչպէս փոր-
ձը ցոյց է տալիս, որ կամ իւրեանք միմի-
այն իւրեանց կատարեալ ուսման և հո-
գեւորականութեան արժանի հոգեւորական
կարծելով, մի ամբարտաւանութեան և
անհնազանդութեան հոգւով, ցանկա-
նում են իւրեանց աթոռը բարձրացնել
հոգեւորականութեան աթոռից, և կամ
անհետապետ-նիւնից, վասն զի դոքա կողմ-
նակի կերպիւ կարգալով միմիայն օտար
ազգի Ակիղիցական Պատմութիւնները,
կարծում են թէ Հայոց հոգեւորականք
նոյն ընթացքով և ուղղութեամբ են
վարուել ազգի հետ, ինչպէս նոքա: Ուս-
տի ինձ պարտաւոր եմ համարում պա-
տասխանել այս հարցմանս: